

פנינו במראה האמריקנית

איל כפכפי

C.N. Raethner (ed.), *Arab-Israeli Dispute January 1 — July 26, 1956 (FRUS, XV)*, Washington D.C. 1989, 892 pp.; John P. Glennon (ed.), *Suez Crisis July 26 — December 31, 1956 (FRUS, XVI)*, Washington D.C. 1989, 1387 pp.; N.J. Noring (ed.), *Arab-Israeli Dispute 1957 (FRUS, XVII)*, Washington D.C. 1989, 943 pp.

יחסי החוץ של ארצות-הברית (*Foreign Relations of the United States*) הם קובצי מסמכים אמריקניים, הנוגעים ליחסים עם מדינות שונות. המסמכים נחשפים, לפי חוקי ארצות-הברית, בערך 30 שנים לאחר היכתבם, אך לא באופן אוטומטי, אלא על-פי השיקולים של מחלקת המדינה ושל הארכיון האמריקני, וכן על-פי בחירתם של עורכי הקבצים. מידי שנה או מספר שנים יוצאים לאור קובצי מסמכים הנוגעים לכל אזורי העולם. המסמכים שעניינם המזרח-התיכון תופסים כרכים רבים — לעתים מוגבל הכרך לשנה מסוימת ולעתים הוא כולל מסמכים משנים אחדות, אף זאת על-פי שיקולי העורכים. כל כרך מוקדש לנושא מסוים או למסמכים הנוגעים למדינות מסוימות. הכרכים, המכילים מסמכים רבים, מסייעים לחוקרים בכל העולם, שכן הם מאפשרים לערוך מחקרים גם מבלי לנסוע לווישינגטון ולנבור שם בארכיון הלאומי, אם כי יש להביא בחשבון את העובדה שמסמכים רבים אינם רואים אור.

מסמכים אמריקניים רבים על המזרח-התיכון, מן השנים שבהן אנו עוסקים, כבר נחשפו לפני שהתפרסמו כרכי המסמכים ולפני שנחשפו התיקים, וזאת על-פי בחירתו של הממשל או בעקבות תביעות מצד אנשים שונים. וכך נמסרים לספריית הקונגרס ולספריות אחרות ברחבי ארצות-הברית מסמכים שונים במיקרופילם. עובדה זו וכן קיומם של ספריות פרטיות ושל ארכיונים של נשיאים ומזכירי-מדינה, כמו, למשל, אלה של מזכיר המדינה האמריקני ג'ון פוסטר דאלס בפרינסטון, אפשרה כתיבתם של מחקרים על מדיניות ארצות-הברית בשנות החמישים. החוקרים נעזרים הרבה גם במסמכים הבריטיים, הרואים אור באורח שיטתי יותר, בדיוק 30 שנים לאחר כתיבתם. החוקרים הישראלים נעזרים במסמכי משרד החוץ שלנו, המתפרסמים באורח דומה לאלה הבריטיים. למרות כל זאת, מבטיח רוחב היריעה של אלפי המסמכים, המתפרסמים על-ידי הממשל האמריקני, נקודת מבט נוספת על האירועים ההיסטוריים.

מי שמבקש לדעת כיצד נראינו באמת, אולי לא ימצא זאת בכרכים העבים של המסמכים האמריקניים, אבל מי שמבקש ללמוד איך השתקפה ישראל בעיני האמריקנים בעת מבצע סיני,

יוכל ללמוד מהם הרבה — לא הכול אבל גם לא מעט. בסוגיות היסטוריות ומדיניות חשובות חושפים המסמכים את יחסה של ארצות-הברית לערבים מחד גיסא ולישראל מאידך גיסא.

א. השלכות פעולת כינרת

כרך XV, הכולל מסמכים מינואר 1956, פותח לאחר הפשיטה, בדצמבר 1955, על המוצבים הסוריים מעל הכינרת, אשר החיילים שישבו בהם הטרידו ספינות ישראליות. במבצע זה נהרגו 54 סורים ו-30 נלקחו בשבי. מהמסמכים האמריקניים עולה, כי המבצע, שנערך בעת ששר החוץ משה שרת שוחח עם פוסטר דאלס, מזכיר המדינה האמריקני, על אישור משלוחי נשק לישראל, אמנם עיכב את מכירת הנשק לישראל, אם-כי ארצות-הברית לא נלהבה למכרו לישראל גם ערב הפשיטה, למרות העיסקה הציכית-המצרית מספטמבר 1955. פשיטת כינרת נועדה להבהיר, שישראל איננה מתכוונת להסתגל לנחיתות בנשק לעומת הערבים, וכי היא תילחם. צ'רלס לוטון, השגריר האמריקני, הסביר לשולחיו, כי ישראל תפתח במלחמת מנע, אם תחוש מופקרת על-ידם. קובצי המסמכים האמריקניים פותחים בתעודות הנוגעות למלחמת המנע, שהיא הנושא העיקרי שלהם: מבצע סיני-סואץ. האמריקנים עיכבו בעקיפין את משלוח מטוסי המיסטר מצרפת ואת קניית מטוסי הסייבר מקנדה. הצרפתים היו מוכנים לשלוח מייד את המיסטרים לישראל, אבל אלה יוצרו עבור נאט"ו, כלומר בהזמנה אמריקנית, ולשם מכירתם לישראל היו הצרפתים זקוקים לאישור אמריקני, והוא לא ניתן במהרה. אם תרשו אפילו ל-12 המטוסים הראשונים להגיע, תהיה בזה הקלה נפשית עצומה עבור הציבור הישראלי, דחק שרת באמריקנים. אבל הישראלים וגם הצרפתים ידעו, ששום מיסטר לא יימסר לישראל לפני הדיון על פשיטת כינרת במועצת הבטחון. מרדכי בר-און שהיה בזמנו ראש לשכת הרמטכ"ל, משה דיין, חושף בעבודת הדוקטור שלו על מדיניות החוץ והבטחון שהובילה למבצע סיני את מניעיו של דיין לצאת לפעולת כינרת, כמו גם ליתר הפשיטות באמצע שנות החמישים: הרצון לדרדר את ישראל ואת הערבים למלחמה. מבצע כינרת 'לא כוון כלל לפתור את בעיות הדיג בכינרת אלא להציב אתגר בפני נאצר. כיוון שהלה חתם על ברית הגנה עם סוריה, תקף צה"ל את סוריה, כדי להציג את נאצר ככלי ריק. בר-און טוען, שהפשיטה אולי לא היתה מוצדקת מבחינות רבות, אבל את הנשק לישראל היא לא עצרה, כי ממילא דאלס לא התכוון לספק נשק לישראל בכמויות משמעותיות!'

המסמכים האמריקניים אינם מאשרים, כאמור, את ההערכה, שפשיטת כינרת לא פגעה בהשגת הנשק. ערב הפשיטה לאחר שיחה עם שרת, הורה דאלס לחלק את רשימת הבקשות של ישראל לשניים ולמכור לה רק נשק לא-התקפי; מכירת טנקים ומטוסי סילון נדחתה לעתיד, והותנתה במעשיה של ישראל.² גם אילו מכרו האמריקנים לישראל נשק בכמויות קטנות, היה הדבר מאפשר

1 מ' בר-און, 'מדיניות הבטחון של ישראל בשנים 7-1955', חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה של האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 1988, עמ' 61-62.

2 FRUS, XIV, pp. 848-849

לקנדה ולצרפת למכור לה נשק³ ובמיוחד מטוסים, ואף ממריץ אותן לעשות כן. קנדה ובמידה מסוימת גם צרפת התנו מכירה של מטוסי סילון שלהן במכירה אמריקנית, גם אם תהיה מוגבלת מבחינת סוגי הנשק וכמותם. קרוב לוודאי אפוא, שהפשיטה עצרה את תהליך הפשרת משלוחי הנשק האמריקני, הבריטי והצרפתי,⁴ ולפחות מכירה של ציוד הגנתי כמו מכ"ם.⁵ בעקבות זאת התעכבה גם מכירת המטוסים הצרפתיים, שהיתה תלויה באישור אמריקני. בפברואר 1956 טענו האמריקנים, שאין הם עוצרים עוד את הצרפתים, אבל הללו אינם רוצים למכור לבדם נשק לישראל.⁶ שליחות השלום של השליח האמריקני רוברט אנדרסון גם היא עצרה כל משלוח נשק נוסף.

מבחינת המחלוקת הפנים-ישראלית מאשרים המסמכים האמריקניים את הנאמר ביומני שרת אודות ההתרחשויות. דעתו של שרת, שפשיטת כינרת לא היתה מוצדקת ביחס לפרובוקציה הסורית שקדמה לה, ושהיא הכשילה את שליחותו לארצות-הברית, כמו גם חשדותיו שהיא נועדה להציב את ישראל על דרך מלחמת המנע, מקבלים חזוק מהמסמכים האמריקניים. אלה חושפים את תהליך קבלת ההחלטה על מבצע כינרת. בן-גוריון לא נועץ בעניין המבצע בחבריו השרים ממפא"י אלא ברמטכ"ל משה דיין. בממשלה נשמעה ביקורת חריפה מאוד על המבצע מצד שרי המפלגות האחרות, בעוד שרי מפא"י היו נבוכים. זלמן ארן נעדר מהישיבה, ולוי אשכול הגן על בן-גוריון. בן-גוריון עצמו הודיע למטכ"ל לאחר ישיבת הממשלה על הפסקת המבצעים הצבאיים כדי שניתן יהיה לנסות ולקבל נשק. שרת חזר מארצות-הברית מזועזע; הוא טען, כי לא יוכל להיפגש עוד עם דאלס, שכן הלה יחשוב אותו לרמאי או למי שמעמדו בממשלתו מעורער לגמרי. השגריר האמריקני בארץ מסר שאנשים בכירים ביותר בממסד הישראלי מסרו לו בגילוי לב את כל הפרטים על תהליך קבלת ההחלטות. ייתכן שאפילו בידי בר-און, שלרשותו עמדו מקורות שאינם פתוחים בפני חוקרים בדרך כלל, לא היו כל פרטי המידע, שנמסר אז לאמריקנים על המחלוקת בתוך הממשלה בישראל, ואשר התפרסם בדרך XIV, הכרך הקודם לאלה שלפנינו.⁷

אמנם ייתכן שגם אילמלא מבצע כינרת, לא היתה ישראל זוכה לקבל נשק אמריקני כבד. דאלס היה סבור, שבטחונה של ישראל הקטנה לא יובטח לטווח ארוך באמצעות נסיון איזון נשק בינה לבין כל מדינות ערב. לישראל נשקפת סכנה גדולה יותר אם תמשיך להתקיים כמדינה שנואה על כל שכנותיה, וכי לטווח הארוך אין קיומה מובטח אלא אם תגיע להסדר שלום עימן. אך מעבר לכך ביקש למנוע את חלוקת המזרח-התיכון בין ישראל של האמריקנים לבין הערבים של הסובייטים. מדינאי ישראל היו מאוחדים בתביעה לנשק בעל איכות מקבילה לזו שקיבלו הערבים, גם אם לא בכמויות הגדולות של העיסקה הצ'כית-המצרית. למרות המחלוקת הקשה בין ישראל לאמריקנים, הם הסכימו ביניהם לאחר פשיטת כינרת, שיש לבלום את הפעילות הצבאית הישראלית, כדי שניתן יהיה להשיג נשק. רק המטכ"ל לא היה מרוצה מהשינוי במדיניות שהוכתב לו על-ידי בן-גוריון.⁸

3 שם, XV, עמ' 164.
 4 שם, XIV, עמ' 874.
 5 שם, XV, עמ' 166.
 6 שם, עמ' 173.
 7 השוה: שם, XIV, עמ' 882-884, עם בר-און (לעיל, הערה 1), עמ' 61.
 8 בר-און (שם), עמ' 65.

ב. משה שרת — מדינאי תקיף

כשלון תוכנית אלפא כבר נחקר על סמך המסמכים הבריטיים ואותם מסמכים אמריקניים שנחשפו לפני הופעת הקבצים שלפנינו.⁹ גם הנסיון להמירה בתוכנית גמא, באמצעות שליחות אנדרסון, נדון בהרחבה, ולא מצאתי בתעודות המתפרסמות עתה חידושים מפליגים בנושא זה.¹⁰ נאצר חשב, שיעלה בידו לקבל את מבוקשו מן המעצמות היריבות בדרכי עורמה, וכך הנשק יגיע אליו מהמזרח והפיתוח — מהמערב. לאחר שמילא את מחסניו בנשק מהמזרח, הוא שפע הבטחות לאמריקנים על נכונותו לפעול להשגת הסדר עם ישראל.¹¹ בן-גוריון היה משוכנע, על-פי דבריו לאמריקנים, שנאצר הצטייד במטוסים ובנשק כבד מצ'כיה כדי לתקוף את ישראל ולכבוש מעבר לירדן, שאותה התסיס בחתרנות נגד ממשלתה המתונה יחסית. דאגתו של בן-גוריון היתה מוצדקת, שכן כאשר ניסו הבריטים לצרף את ירדן לברית בגדד (בין עיראק, תורכיה, איראן, פקיסטאן ובריטניה), היו סוכניו של נאצר בירדן מעורבים בארגון הפגנות סוערות,¹² שאיימו למוטט את השלטון במדינה.¹³ בן-גוריון טען, שנאצר מבקש לתקוף את ישראל או לבנות צבא, שיאפשר לו לכפות עליה את סיפוח הנגב למצרים, אם לא למעלה מזה. נוכח הסכנה לקיומה של ישראל הוא תבע מארצות-הברית להפסיק את הסנקציות, שהיא נוקטת כלפיה, ולהסיר את האמברגו שהטילה עליה. נאצר הסביר לאמריקנים, שפירושה של פגישה ישירה עם מנהיג ישראלי יהיה הוקעתו כבוגד או אף רציחתו.¹⁴ אבל בן-גוריון ושרת תבעו פגישות ישירות עם המצרים, וטענו, שאם לא תתקיימנה פגישות כאלה, לא יוכלו להאמין להסדרים מדיניים עימם.¹⁵ בעניין זה עמדתו של שרת לא היתה שונה מזו שנקט בן-גוריון. הוא דאג להדגיש בפני דאלס, שישראל לא תוכל לסמוך על הבטחותיו של נאצר ולסכן את קיומה, והבהיר, כי לנאצר יש נשק שיכול להשמיד את ערי ישראל, וישראל לא תשלים עם עליונות מוחלטת זו. הוא הבטיח, כי אם ארצות-הברית תספק נשק לישראל יישמר הדבר בחשאיות גמורה. עוד ציין, כי הבריטים סבורים כנראה, שישראל תקבל את התנאים שיוכתבו לה בגלל חולשתה, ואף כי איננו יודע מהי עמדת ארצות-הברית בעניין, הוא מודיע במפורש: 'אנחנו לא ניכנע לווייתורים שיסכנו את בטחוננו ואת עצם קיומנו. אנחנו נתמרד!' שרת ייחס את העמדה העוינת כלפי ישראל לבריטים, ולא לאמריקנים, לא רק מתוך נימוס כלפי השליח האמריקני, אלא גם בשל סלידתו מהדרך שבה נהגו הבריטים בירדן וממדיניותם במזרח-התיכון. בנוסף לכך היתה זו גם אזהרה לאמריקנים, שלא ינסו לפייס את נאצר על חשבון ישראל. שרת הדגיש, כי ישראל אמנם איננה מתכוונת להשיג נשק בכמות שיש לנאצר, אבל עליה לקבל נשק שווה באיכותו. לוסון הסביר לדאלס, כי שרת חושב, שישראל נעושה די עבור מצע כינרת.¹⁶ דאלס לא הסכים עדיין, שארצות-הברית תמכור נשק לישראל, והשגריר באו"ם, אבא אבן, הודיע לו, שזוהי מכה קשה לממשלתו. בחשאי התיר דאלס לצרפתים למכור 12 מיסטרס לישראל, אך

9 Sh. Shamir, 'The Collapse of Project Alpha', W.R. Louis & R. Owen (eds.), *Suez 1956*, Oxford 1989. תוכנית אלפא — תוכנית בריטית-אמריקנית להסדר בין הערבים לישראל תמורת ויתורים ישראליים באזור הנגב וקלישת חלק מהפליטים הערביים.

10 בראיון (לעיל, הערה 1), עמ' 102 ואילך. תוכנית גמא — תוכנית אמריקנית, להסדר-שלום בין ישראל ומצרים (דצמבר 1955 — ינואר 1956).

11 שם, XVI, עמ' 48. *FRUS*, XV, p. 4

12 שם, עמ' 17.

13 שם, הערה בעמ' 10.

14 שם, XVI, עמ' 48.

15 שם, XV, עמ' 69.

16 שם, עמ' 73.

הוא עמד על כך שיש להציג זאת כהחלטה צרפתית שאין לארצות-הברית כל נגיעה אליה.¹⁷ בינואר 1956 עדיין העריכו משקיפים יודעי דבר, שהמצרים מפחדים, שאם ישראל תנחית מכת מנע, היא עלולה להגיע לקהיר תוך ימים.¹⁸ הבריטים והאמריקנים נועצו ביניהם, מה לעשות אם תפרוץ מלחמה במזרח-התיכון, וכיצד להכריז על האמצעים, שיינקטו במקרה כזה, על מנת להרתיע את מי שייזום מלחמה.

ג. האם דאלס היה אדיש לאפשרות שנאצר ישמיד את ישראל?

המסמכים האמריקניים אינם מסתירים את דעתו של דאלס, שעל הישראלים להגיע להסדר מהיר עם הערבים תוך ויתורים טריטוריאליים בנגב וקליטת קרוב למאה אלף פליטים. אך דאלס לא היה כה עוין לישראל כפי שהצטייר בשנות החמישים. אמת, הוא הורה למחלקת המדינה שתפעל על-פי האינטרסים של ארצות-הברית, כאילו אין בה אפילו יהודי אחד,¹⁹ אבל אין זה אומר שביקש לחזות בחורבנה של ישראל.

כיוון שנכשלה שליחות אנדרסון ושום הסדר בין נאצר לישראל לא יצא לפועל, שינו האמריקנים את יחסם לנאצר, במאוס 1956.²⁰ אך-על-פיר-כן, עוד באפריל 1956 סירבו לשנות את עמדתם בעניין מכירת הנשק לישראל, אם כי דאלס התיר לצרפתים למכור טנקים ומטוסים לישראל, ואף עודד אותם לעשות זאת. ליהודי ארצות-הברית שבאו לדאלס נמסר ללא כחל ושרק, שהנשיא יעשה כל שביכולתו להשקיט את המזרח-התיכון ולפתור את הסכסוך, ולא יושפע מן הציונים, גם אם בשל כך לא ייבחר לכהונה נוספת — הוא לא יותר על עקרונותיו המדיניים למען כס הנשיאות.²¹ באותה עת כבר הגיעו ראשוני המיסטרים מצרפת לישראל, אבל הפער בין ישראל למצרים, שקיבלה נשק רב, עורר עדיין חששות. גם שרת, שבעבר ניסה להגיע למשא-ומתן עם נאצר, העריך עתה, שהוא עלול לתקוף את ישראל, וכדי למנוע מתקפה מצרית, על ארצות-הברית להחיש לישראל את המטוסים המבוקשים.²² האמריקנים והבריטים היו שותפים להערכה זו של שרת, ולא הוציאו מכלל אפשרות שנאצר יתקוף את ישראל אפילו לשם השגת הצלחות חלקיות, כדי לבצר את מעמדו בעולם הערבי.²³ עם זאת הם פקפקו, ובצדק, אם המצרים קלטו את כמויות הנשק שזרם אליהם בצורה שתכשיר אותם להביס את ישראל. דעה זו התחזקה אצלם במחצית השנייה של שנת 1956, ואז גם קיבלה ישראל נשק רב מצרפת. אבל ליתר בטחון תכננו האמריקנים מאגרי חירום של מטוסים בקפריסין²⁴ או באיטליה או במקום אחר. על-פי התוכנית, טייסים ישראלים עתידים היו להטיס את מטוסי ה-F-86 (סייבר) מקפריסין לישראל, אם יהיה צורך בכך. לשם כך ניסו האמריקנים לשכנע את קנדה למכור לישראל מטוסים במספר קטן אך מספיק לאימון טייסים רבים.²⁵ פרנסיס ראסל, איש מחלקת המדינה האמריקנית, שהגה את תוכנית אלפא וזמס

17 שם, עמ' 84.

18 שם, עמ' 103.

19 שם, XVI, עמ' 944.

20 ראה, למשל: מ' בראון, שערי עזה: מדיניות הבטחון והחרוץ של מדינת ישראל 1955-1957, תל-אביב 1992, עמ' 180.

21 FRUS, XVI, p. 585

22 שם, עמ' 700. שם, עמ' 575.

23 שם, עמ' 458. שם, עמ' 576.

לקרוע חלקים גדולים מהנגב הישראלי במהלך 1955, עסק בתכנון החשת המטוסים לישראל בשעת חירום. במקביל לכך הוצע, שספינת נשק אמריקנית תשוטט בימ-התיכון ותפרוק את נשקה במצרים, או במדינה ערבית אחרת, כאשר תותקף. למבצע קראו Operation Stockpile,²⁶ וגם הוא כבר נודע במחקר לפני שפורסמו המסמכים האמריקניים, אבל עתה נוספו פרטים חדשים אודותיו.²⁷

כדי להוריד מהלחץ היהודי הישראלי שהופעל עליה וגם לשם הרגעת ישראל, ביקשה, כאמור, ארצות-הברית מקנדה שתמכור מטוסים לישראל. אבל קנדה החליטה ב-12 ביולי 1956 שלא למכור מטוסי סילון לישראל.²⁸ בנסיבות אלה, ומאחר שהטייסים הישראלים לא התאמנו בהטסת מטוסי סייבר לא ניתן היה ליישם את התוכנית האמריקנית למאגר מטוסים מסוג זה.

דאלס ביקש מהקנדים לשקול שנית את סירובם למכור מטוסים לישראל, וציין שארצות-הברית דנה באפשרות למכור לה נשק כמו הליקופטרים ומכונות ירייה, וזאת כדי להקל על קנדה למכור את המטוסים.²⁹ בעקבות דבריו של דאלס ביקש שר החוץ הקנדי דרו פירסון לקבל פרטים על מבצע סטוקפיל ועל מה שעושה ארצות-הברית למען החימוש הישראלי.³⁰ האמריקנים חשבו להמליץ בפני איטליה לאמן טייסים ישראלים בהטסת מטוסי הסילון, שתכננו לאגור עבור ישראל לשעת חירום, אם הקנדים יתמידו בסירובם למכור את המטוסים. כמו-כן חשבו על הקמת כוח משימה בריטא-אמריקני למקרה של מלחמה בין ישראל למדינות ערב.

נאצר לגמרי לא היה בטוח בכוחו במאי 1956, וחשש, שהמערב מחמש את ישראל כדי שתהיה חזקה יותר מכל מדינות ערב גם יחד. ואילו האמריקנים חשדו בנאצר כאשר הוסיף על חטא העיסקה הצ'כית את הפשע של ההכרה בסין העממית. דאלס כעס על המצרים, המעמיים לרטון על חימוש ישראל. אישרנו לצרפתים לתת לישראל 24 מיסטרס — זה פחות מעשירית ממה שאתם קיבלתם, נזף דאלס בנאצר,³¹ ומתח בפני המצרים על טענותיהם כלפי ארצות-הברית.³² מצד אחר, היה דאלס נחוש בדעתו, שאסור לארצות-הברית להפוך לספק הנשק ההתקפי של ישראל, במקביל לסובייטים המציידיים את הערבים בנשק, משום שבכך תציל את ישראל אבל תאבד את אירופה. שהיתה תלויה בנפט המזרח-תיכוני.

ד. הפגזת עזה

דאלס הזהיר את נאצר, שאמריקנים רבים, ולא דווקא הפרו-ציוניים שבהם, משוכנעים, שהוא עשה עיסקה עם השטן כדי להקים אימפריה מהמפרץ הפרסי עד לאוקיינוס האטלנטי. הוא ציין

FRUS, XVI, p. 832 28

שם, עמ' 29

26 שם, עמ' 627 הוצעה בעמ' 637.

27 גם על כך כתב בריאון (לעיל, הערה 20).

30 הנשיא הסכים אבל אדמירל רדפורד, ראש המטות המשולבים, הסביר לדאלס, שהמטוסים שיפעלו במבצע 'סטוקפיל' עלולים להגיע מאוחר כיוון שהדבר הראשון שיעשו המצרים יהיה להפציץ את שדות התעופה הישראליים. רדפורד היה מודאג גם מצפיפות שדות התעופה בקפריסין, וחשב שאולי עדיף למסור את המטוסים לישראלים באתונה. הוא קיבל על עצמו לבדוק אם אפשר להטיסם משם בלי תדלוק לישראל. אבל בינתיים ביקש להגיע להסדר עם הבריטים לגבי קפריסין.

31 שם, עמ' 646. ערב החלטת האמריקנים שלא לממן את הקמת סכר אטואן כבר הודיעו להם הצרפתים בפירוש על המתלוקת בתוך הממשלה הצרפתית. משרד ההגנה היה להוט לשלוח נשק לישראלים, ואילו משרד החוץ ביקש למנוע את העיסקה מחשש מפני הידרדרות ביחסים עם הערבים. בריטניה וארצות-הברית שמתו, שצרפת פוטרות אותן מההכרה המטריד לחמש את ישראל, אך תבעו להגביל את כמות הנשק במשלוחים.

בפניו, שהתנהגותו הפכה את הקונגרס לאויב של מצרים, ולפיכך אין זה פשוט להיענות לבקשותיו לסיוע בשיווק הכותנה בעולם ובמימון סכר אסואן. דאלס חקר מדוע ממשכה מצרים בעיסקות הנשק, אם היא כל כך זקוקה לסיוע כלכלי. הוא לא היה מוכן לשאת ולתת עם נאצר על המדיניות במזרח-התיכון, כל עוד לא ישנה את מדיניותו הסרבנית. עם זאת טען, כי בשני עניינים פעל נאצר טוב יותר מישראל: הוא לא הגיב בתוקפנות רבה על הפגזה כבדה שערכו הישראלים על מרכז העיר עזה וכן נקט יחס יפה מזה של ישראל כלפי מזכיר האומות המאוחדות דאג המרשלד.³³ ההערכה שקנה נאצר אצל האמריקנים בשני עניינים אלה תתבהר להלן.

ב-4 באפריל ירו המצרים על פטרול ישראלי ליד כיסופים, והרגו שלושה חיילים. למחרת הפגזו המצרים את הקיבוצים בגבול רצועת עזה, ובתגובה הפגזו הישראלים את מרכז עזה, ועשרות אזרחים נהרגו. ממשלת ישראל לא קיבלה החלטה על הפגזה זו, וייתכן שאף לא דווח לה במדויק על מה שבאמת קרה.³⁴ הגנרל אידסון ל"מ ברנס, ראש משקיפי האו"ם, הודה בפרובוקציה המצרית הקשה, אבל ביקש מבן-גוריון הפסקת אש. בן-גוריון הסכים, ואפילו הפסיק זמנית את הפטרולים הישראליים, כדי לנסות את המצרים, שמא יחדלו מפעילות התקפית לאחר שההפגזה הישראלית קטלה כל כך הרבה ערבים בעזה. התכסיס של בן-גוריון נועד למנוע מנאצר להגיב בפעולת גמול על הפגזת עזה. נאצר מסר לאמריקנים, שהוא שלח כנופיות כדי לרצוח בדיוק 60 איש ולפצוע 100 כמספר ההרוגים והפצועים בעיר עזה. הוא סיפר לשגריר האמריקני, שהארטילריה המצרית הפגיזה אמנם יישובים ישראליים, אבל בגלל אופיים של יישובים אלה אי אפשר לגרום בהם הרס כה רב ובוודאי שלא הרג. בקושי הרגו פרה אחת, אמר. בעיני נאצר היתה תגובתו על הטבח שערכו הישראלים בשוק בעזה רכה למדי, אבל הישראלים ואפילו לוסון, השגריר האמריקני בישראל, ראו את תגובתו בחומרה. נאצר ציין, שהוא מבין כמה קשה המצב, אבל אין הוא יכול לשבת בטל כשהישראלים הורגים, והפדאין הוא אמצעי התגובה היחיד העומד לרשותו, אלא אם כן יצא למלחמה כוללת, דבר שאיננו רוצה לעשות. שגריר ארצות-הברית במצרים, הנרי א' ביירוד, ניסה לשכנע אותו, שהעולם הערבי כבר התרשם מפעילות הפדאין ואפשר להפסיקה, אך נאצר טען, כי הרושם בעולם הערבי אינו מעניין אותו, והשיקול שלו הוא צבאי; הוא ביקש להרשים את בן-גוריון, שידע שמעתה הוא יקבל תגובה על-פי מעשיו. לנאצר אין ברירה, אמר ביירוד, אלא לאמץ לעצמו את מדיניות בן-גוריון: 'עין תחת עין'.³⁵ הנשיא איזנהאור הזהיר את בן-גוריון, שאף אם תהיה פרובוקציה נוראה מצד יסודות לא-צבאיים מצריים, עליו להבליג. אין צריך לומר, שהאמריקנים לא גילו לישראל את תוכניותיו של נאצר לרצוח 60 ישראלים ולפצוע 100. המרשלד, ברנס והאמריקנים הצליחו לשכנע את נאצר שלא לשלוח עוד פדאין לפעולות נגד ישראל, אבל הוא ציין, כי בשטח נמצאים פדאין, והם קיבלו הוראות לרצוח. ואכן, ילדים יהודים נרצחו לאחר שנמסרה לישראלים הבטחת נאצר להפסיק לשלוח פדאין.³⁶ הישראלים סברו שרומו, אבל מן המסמכים האמריקניים עולה שלא היתה זו בהכרח תרמית, כי כבר קודם לכן נאצר שלח אנשים עם הוראות ברורות להשוות את מספר הקרבנות משני הצדדים, והודיע זאת לאמריקנים.³⁶*

32 ש.ם. 33 ש.ם, עמ' 650.

34 השווה קטעי הפרוטוקול של ישיבת הממשלה באפריל 1956, בארכיון בנטוב, גבעת חביבה.

35 FRUS, XVI, p. 499

36 *36 FRUS, XVI, p. 500-501

36 מ' בראון, אתגר ותגרה, שדהיבוקר 1991, עמ' 88-89.

ה. דאלס, נאצר וברית בגדד

דאלס כונן את ברית בגדד ככלי הגנה נגד הסובייטים, אך במרוצת הזמן התברר לו, כי היא הפכה בידי בריטניה ועיראק לאמצעי להגדיל את השפעתן שלהן במזרח-התיכון. הבריטים הכניסו את איראן לברית, בניגוד לדעת האמריקאים, וניסו להכניס לברית עוד ארצות ערביות ולפעול נגד השפעת מצרים בעולם הערבי. דאלס, לעומת זאת, התמיד בתמיכתו בנאצר גם לאחר ההערכה מחדש של המדיניות האמריקנית, במארס 1956. הוא התנה נקיטת מדיניות משותפת אמריקנית-בריטית במזרח-התיכון בהסכמת בריטניה לכך שארצות-הברית היא שתנהל את המדיניות. הבריטים ניסו לצרף גם את ירדן, נגד רצונה, לברית בגדד, ואף זאת למורת רוחה של ארצות-הברית. הדבר גרם לתוצאה הפוכה מהמבוקש — סילוק גלאב פאשא, הגנרל הבריטי, מהפיקוד על הלגיון הערבי. צעדים אלה היו בבחינת מדיניות פרו-עיראקית ואנטי-מצרית, שלא מצאה חן בעיני דאלס, למרות ביקורתו הקשה על נאצר.³⁷

תיאור יחסה של ארצות-הברית לברית בגדד מפרץ אפוא את הטענה בדבר קיומה של מדיניות מערבית במזרח-התיכון במובן של מדיניות אמריקנית-בריטית משותפת.

כרך XV מסתיים במסמכים הנוגעים להחלטת ארצות-הברית שלא לממן את הקמת סכר אסואן. עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח-התיכון ואפריקה, ג'ורג' אלן, הזכיר את ספרו של נאצר 'הפילוסופיה של המהפכה' כאחד הגורמים להחלטה זו. הספר הציג שלושה מעגלים שבהם עתידה מצרים לרכוש עליונות: הערבי, האפריקני והמוסלמי. נאצר לא נקט עמדה במלחמה הקרה, אלא שאף לנצלה לצרכיו ולטחוט מכל צד ככל שניתן. הסובייטים, שדחו את בקשתו לקבל עוד נשק, יכלו לכפות עליו תלות כלכלית מוחלטת לאחר שיצוא הכותנה שועבד להם. אלן צפה, שנאצר עשוי להגיב כלפי הסיור מצד ארצות-הברית לסייע במפעל סכר אסואן בטרור כלפי שדות נפט אמריקניים בצפון אפריקה או בהלאמת תעלת סואץ. אבל הלאמת התעלה לא נזכרה כצעד קרוב, וייתכן שהעובדה שאלן לא צפה אפשרות זו היא שהביאה לכך שהוחלף, כעבור חודשים אחדים, על-ידי ויליאם ראונטרי, עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח-התיכון ואפריקה. מכל מקום, האמריקנים החליטו שלא לתמוך בהקמת סכר אסואן בין היתר בגלל העול הכלכלי הכבד שעתיד היה הפרויקט להטיל על המצרים — מה שעלול היה לעורר בציבור המצרי מרירות ושנאה כלפי ארצות-הברית — וכן בשל הקשיים המתרבים ביחסי האמריקנים עם מצרים.

האמריקנים התנגדו לעצם הפרויקט רחב ההיקף לא רק בגלל בעיות המימון אלא גם משום שבשלב זה עדיין לא התקבלה הסכמתן של מדינות אחרות, כגון סודן ואתיופיה, לשימוש של מצרים במי הנילוס. אך נאצר סבר, שרק פרויקט זה יפתור את בעיית ריבוי האוכלוסייה ויאפשר הספקת חשמל. על תלונות דאלס, שמצרים ממשיכה ברכישות הנשק, השיבו המצרים, שביחס לגודל אוכלוסייתם יש להם פחות נשק מאשר לישראל. דאלס לא קיבל טענה זו, ושגריר מצרים בארצות-הברית הבהיר, שארצו לא רכשה 200 מטוסים, כפי שפורסם על היקפה של העסקה הצ'כית, אלא רק 80, וציין שישראל רכשה גם היא מספר מקביל של מטוסים מודרניים. דאלס הביע את רצונו בהמשך היחסים הטובים עם מצרים גם לאחר פרויקט אסואן. לדבריו, ארצות-הברית הכירה בזכותה של מצרים להנהיג את העולם הערבי. בחיוף אמר, שהוא מאמין לנאצר, שאיננו רוצה להשתלט על ארצות אחרות. כן הזכיר שהממשל הנוכחי עמד בלחץ של כל מיני קבוצות —

וכוונתו היתה ליהודי ארצות-הברית — ועיצב את מדיניותו כלפי מצרים באורח בלתי תלוי בלחצי הפנים.³⁸

ו. דחייה נוספת ברכישת מטוסי הסייבר

יום לאחר הלאמת התעלה, ב-27 ביולי, הודיע פירסון, שקנדה תכריז על מכירת 12 מטוסים מסוג סייבר לישראל מייד לאחר שארצות-הברית תודיע על מכירת מסוקים וציוד צבאי אחר לישראל. אבל לאור המצב החדש סירבו האמריקנים לפרסם הודעה על מכירת נשק לישראל, שתיראה כהענשת הערבים. יתר על כן, הם דחקו בצרפת להפסיק את משלוחי המטוסים הנוספים לישראל.³⁹ מפליטות פה של ידידים נודע לישראל על התוכניות לסייע להם במקרה חירום. קרוב לוודאי שהידיעות שהגיעו לישראלים היו מוגזמות מאוד. יותר משהעידו הדיווחים של שגרירות ישראל בארצות-הברית על התוכניות האמריקניות הם המחישו את אי-מודעותה, בספטמבר 1956, למהפך ביחסי הכוחות בין ישראל למצרים בעקבות עיסקת הנשק הישראלית-הצרפתית. מסקנתו של הציר בווישינגטון, ראובן שילוח, שהאמריקנים מכירים בכך שישראל היא בעלת הברית היחידה באזור היתה מופרכת, והמסמכים האמריקניים שלפנינו נותנים לעניין ממדים נכונים.⁴⁰

ז. שרת ובן-גוריון בעיני האמריקנים

במסמכים בכרך XV אין עיסוק רב בהדחת שרת ובמינוי גולדה מאיר במקומו, אף שבמסמכים שהובאו בכרך XIV הגדיר דאלס בפירוש את שרת כאיש בעל השפעה, אמנם פחותה מזו של בן-גוריון. לדעתו, שרת ייצג את המתונים יחסית, שהתנגדו למלחמת מנע.⁴¹ כיוון שכך, האמריקנים חששו מאוד מסילוקו. בשיחתו עם שילוח טען פרנסיס ראסל, שמילא תפקיד דיפלומטי בישראל בשנת 1954, כי חילופים אלה מעוררים בו חששות מפני עליית השפעתו של צה"ל במשרד החוץ. שילוח טען, שאי-הצלחתו של שרת להשיג נשק מהמערב, ובמיוחד מארצות-הברית, וכשלונות אחרים של מדיניותו החלישו את מעמדו. ראסל, לעומת זאת, גרס, שרוב צרותיה של ישראל נבעו ממדיניותו של בן-גוריון ולא ממדיניות שרת. 'לא היה לי הרבה מגע עם גולדה מאיר', אמר ראסל, 'אבל המעט לא היה מעודד ביותר'. ראסל הזכיר נאום של גולדה בפני יהודים אמריקנים בארץ, שבו אמרה, שאת דמם של יהודים צעירים, שנהרגו בקרב עם ערבים, יש לבקש מידי מחלקת המדינה האמריקנית, שהקלה ראש בדם של יהודי, אפילו אלה שסבלו מידי היטלר. היא ביקשה את קהל שומעיה שבחוזרם לביתם יעבירו מסר זה ליהדות ארצות-הברית.

בעקבות הבחנתו של דאלס בין המתונים בראשות שרת, לקיצונים, אין פלא שראסל העריך, כי פיטורי שרת מבטאים הכרעה מדינית בכיוון של מלחמה, למרות העובדה שאף לא אחת משכנותיה הערביות של ישראל היתה מספיק חזקה כדי ליזום מלחמה. אמנם ארצות-הברית וכרגע גם קנדה, אינן עומדות למכור נשק לישראל, אבל צרפת ואולי גם איטליה עשויות היו לחתום על עסקות

38 שם, עמ' 867-873.

39 שם, עמ' 23-24.

40 שילוח אל "הרצוג", 12 בספטמבר 1956, גנוך, 4374/23.

41 FRUS, XIV, p. 689

נשק עימה. ראסל קיווה, שיוסדר המלווה לישראל למפעל ירקון-נגב, כדי שישראל תדחה את חידוש העבודה במפעל המים הארצי בגשר בנות יעקב, צעד שהסורים איימו למונעו בכוח. לטווח ארוך לא ויתרו הערבים על מלחמה בישראל, ואף התחזקו בכוונתם זו בעקבות הזרמת הנשק הסובייטי; דווקא משום כך יש צורך להוריד את המתח. ראסל תמך, למשל, בהעברת מימון הסיוע לפליטים מרשות אונר"א לרשות הממשלות הערביות שבארצותיהן היו הפליטים, כדי לקדם את שילובם בארצות ערב.⁴²

אבל היו שתלו תקוות בכך שבן-גוריון יהיה מוכן לשוב לתוכנית המקורית של שתי מדינות עצמאיות, יהודית וערבית בארץ-ישראל המערבית, ואז תהיה המדינה הפלשתינאית מדינת חץ מנותקת מירדן. אלן חשב שבן-גוריון יוכל בהחלט לוותר על שטחים מסוימים למדינה הערבית החדשה שתקום.⁴³ האוריינטציה על מדינה פלשתינאית שבה ועלתה אצל אלן לאחר מבצע סיני, והוא הציע אז לישראל להקימה כדי לפתור את בעיית הפליטים בעזה. אולי הושפע אלן מאבן, שטען כי הפרידה של בן-גוריון משרת נובעת לא מחילוקי דעות מדיניים אלא מהתנגשות אישית, כמו אצל זוג שחי יחדיו 40 שנה ופתאום מתגרשים.⁴⁴ אין לזה שום קשר עם מלחמת מנע, הבטיח השגריר, שלא נמסר לו מידע על השיתוף הצבאי והמדיני בין צרפת לישראל להפלת נאצר. נושא המדינה הפלשתינאית הועלה בקשר לאפשרות שירדן תתפורר, ועתיד מדינת ירדן ישוב ויעלה במסמכים הבאים, כפי שיבואר להלן.

ח. הלאמת תעלת סואץ ותוצאותיה

הצרפתים והבריטים הגיבו על הלאמת התעלה בהשוואת נאצר להיטלר, שהכניס את צבאו לחבל הריין. הבריטים הודיעו מייד לארצות-הברית, שראשי המטות שלהם מכינים תוכנית למלחמה במצרים. ראש-ממשלת בריטניה אנתוני אידן ביקש לבוא לדבר עם הנשיא, אבל אייזנהאור שלח את תת-מזכיר המדינה, רוברט מרפי, ללונדון לדבר עם הבריטים. דאלס שהה אותה עת בחוץ-לארץ. ברור היה לכול, כי הלאמת התעלה דוחה כל אפשרות קרובה של התקפה מצרית על ישראל. גם הבריטים הודיעו, שהסכסוך של מצרים עם ישראל אינו קשור לעניין הלאמת התעלה. בחשאי אמנם הועלו אצלם גם הרהורים אחרים, אבל עליהם לא הודיעו לאמריקנים.⁴⁵

האמריקנים והבריטים ניהלו שיחות בלונדון בדבר הדרך להגיב על צעדו של נאצר. הבעיה היתה שההלאמה היתה חוקית לגמרי; היא לא סתרה את ההסכם של נאצר עם הבריטים וגם לא את תוצה קונסטנטינופול משנת 1888 על התעלה או את החוק הבינלאומי. אייזנהאור ודאלס הודיעו, שארצות-הברית תובעת ממצרים פיצוי לבעלי המניות, אבל היא אינה מתכוונת לצאת למלחמה בגלל הלאמת התעלה. מצרים נדרשה להוכיח, שהיא מנהלת היטב את התעלה לטובת המשתמשים בה. נאצר הסביר את מעשה ההלאמה כדרך היחידה שנותרה לו למימון הקמת סכר אסואן לאחר סירוב הבנק העולמי, כלומר האמריקנים, לתמוך בו. הוא הבהיר, כי חברת תעלת סואץ היא חברה מצרית, ומותר לו להלאימה, תוך תשלום פיצויים. הטפות המוסר של השגריר ביירוד לא שינו את

44 שם, עמ' 769-770.

45 שם, עמ' 42.

42 FRUS, XVI, pp. 787-789

43 שם, עמ' 786.

החלטתו, ובייחוד עצמו סולק כעבור זמן קצר משגרירות ארצות-הברית במצרים, אם כי במסמכים האמריקניים אין הדבר נזכר ולו ברמז.

הבריטים הודיעו לאמריקנים, שמנוי וגמור עימם לסלק את נאצר ממצרים.⁴⁶ מרפי שמע זאת מאידן ומהרולד מקמילן, שר האוצר הבריטי, שעזמו ועם אייזנהאור — שהיה המפקד העליון של כוחות הברית — עסק בפעילות דיפלומטית במלחמת-העולם השנייה. אם ניכנע נהיה כמו עוד הולנדי, הכריז מקמילן. זמן מה לאחר מכן טען אידן באוזני דאלס, שאם נאצר יצליח יתמוטטו מייד כל האינטרסים הבריטיים במזרח-התיכון והאינטרסים של צרפת בצפון אפריקה.⁴⁷ כנגד זאת הסביר אחיו של דאלס, אלן, ראש סוכנות הביון, שהעולם הערבי יתקומם במלוכד נגד כל נסיון בריטי לסילוק נאצר. הצמרת האמריקנית היתה מאוחדת בתמיהתה המלגלגת על הבריטים, שרצו לחזור לתקופת הקולוניאליזם ולחדש את בסיסם במצרים כקדם. ראשי המטות המשולבים חשבו, שצריך לשבור את נאצר והעדיפו לנסות תחילה אמצעים כלכליים ואחרים. הם היו מוכנים לתמוך במבצע צבאי בריטי רק אם אמצעים אלה לא יועילו. אייזנהאור הסביר, שנאצר מגלם שאיפות של העמים המדוכאים להשפיל את מעמדו של האדם הלבן, ועם זאת הצהיר פומבית, שהוא חייב להחזיר את הגולה, שכן התעלה היא מעבר בינלאומי. דאלס חשש, שהבריטים ידאגו לפרובוקציה שתגרום להתקפה ישראלית על ירדן ובעקבות זאת יסער העולם הערבי, וכך תיגרר ארצות-הברית למלחמה, כפי שנגררה למלחמת העולם. אלן דאלס שיער, שהתחלת המלחמה במצרים תהיה קלה, אבל להשקיש אחר כך את האזור יהיה קשה ביותר.

נכסי מצרים בארצות-הברית הוקפאו. אך בד בבד ניתנה לקברניטי האוניות האמריקניות ההוראה לשלם למצרים במעבר בתעלה יתוך מחאה.⁴⁸

אייזנהאור כתב לאידן, שצרותיה של בריטניה עקב ההלאמה נוגעות ללבן, אבל הוא מצפה מבריטניה להראות לעולם, שהאומות המערביות אינן נוקות לכוח הזרוע. האמריקנים העריכו, כי הרווחים שבהם תזכה מצרים מהתעלה — עשרות מיליונים בשנה, שקודם לכן הגיעו לקופתה של חברת התעלה — יסייעו במשהו לכלכלתה הרעועה. הם היו משוכנעים, שרווחים אלה ירימו את קרנו של נאצר כגיבור אנטי-קולוניאלי. אלן דאלס חשש, שבעקבות חיזוק מעמדו יבקש נאצר לפגוע בחברות הנפט במזרח-התיכון.

אלן דאלס הבין ללבה של ישראל, שציפתה, כי על רקע הסכסוך של נאצר עם המערב תספקנה לה עכשיו מעצמות המערב נשק, ותקשבנה לתלונותיה על נאצר בשל פעולותיו נגד שיט ישראלי בסואץ ובמצרי טיראן. הוא הניח שישאל תברך על כל פעולה צבאית של המערב נגד נאצר, שתחליש גם את סוריה וירדן. אלן דאלס העריך בסוף יולי 1956, שישאל לא תפתח במלחמה נגד מצרים, אבל אם המערב יפתח בה, היא תרצה להצטרף.⁴⁹ פוסטר דאלס הודיע לבריטים, שהוא שואף לגרום לנאצר לוותר על בעלותו על התעלה, אבל כוונתו לעשות זאת בדרכי שלום.⁵⁰ הפער בין עמדות האמריקנים לעמדות הבריטים והצרפתים מתרחב והולך לאורך מאות עמודי המסמכים שבכרך XVI (הכרך הכולל תעודות הנוגעות למבצע סיני).

פער זה הגיע עד כדי כך שנאצר פנה לעזרת האמריקנים נגד הבריטים והצרפתים, בעלי בריתם,

49 שם, עמ' 93.

50 שם, עמ' 96.

46 שם, עמ' 61.

47 שם, עמ' 98.

48 שם, עמ' 68.

לאחר שקיבל מהם את האולטימטום שקדם לפעולתם הצבאית. הכרך שלפנינו איננו מחדש בנדון זה, כיוון שבקשת העזרה כבר נחשפה קודם לכן בספריית אייזנהאור.⁵¹ נאצר לא גילה כנראה לאמריקנים מדוע הוא פונה אליהם בבקשת עזרה צבאית. מייד עם פרוץ הקרבות בסיני הוא סיפר להם, שהצליח להעביר את רוב השריון שלו ויחידות צבא מסיני לתוך מצרים וכן העביר חלק מהמטוסים. נאצר טען, שהורה לשמור על הטייסים, ולכן נשארו מטוסיו על הקרקע ונחשפו להפצצות הבריטים והצרפתים על שדות התעופה.⁵² גם הישראלים ידעו שמספר הטייסים המצרים קטן בהרבה מן הדרוש להפעיל ביעילות את מטוסייהם הרבים, אם כי הם הגוימו אולי במספר המטוסים שהיו בידי המצרים.⁵³ את האמת אנו למדים מספרה של גליה גולן: הסובייטים הבריחו את המטוסים שלהם ואת המדריכים הצבאיים ששלחו למצרים, כדי שלא ישתתפו בקרבות. כל המפציצים סולקו ממצרים, ואחר כך הועברו לסוריה. נראה שאלן דאלס לא ידע, שהרוסים אינם מגישים לנאצר סיוע צבאי. ראשי המטות היו סבורים, שהסובייטים מסייעים מבחינה צבאית לסוריה, מפני שמטוס של בלעות הברית הופל בגובה של 45 אלף רגל, מה שהסורים לא היו מסוגלים לעשות.⁵⁴ אבל הם לא פירשו זאת כהימנעות מלסייע למצרים, להיפך.

מספרה של גולן על הסובייטים במזרח-התיכון עולה, שהמדריכים הצבאיים של 200 מהטנקים המצריים הסתלקו מעמדותיהם, מאחר שקיבלו הוראה מברית-המועצות, שלא להיות מעורבים בלחימה. המסמכים שלפנינו חושפים משהו מהמצב הקשה של נאצר, שלא הודה בפני האמריקנים, שהסובייטים פשוט נטשו אותו. הוא השתדל לשמור על קור רוחו, אבל במשך השיחה איבד לרגע את יכולתו להתרכז.⁵⁵

ט. 'הקנוניה' נגד אלן דאלס

בסוף כרך XVI מובאות סקירות כוללות על מהלך העניינים, שהוביל לשותפות הישראלית-הבריטית-הצרפתית, או, נכון יותר, על מה שסוכנות הבין האמריקנית וגורמי המודיעין האחרים ידעו על 'הקנוניה' רק לאחר מעשה. אלן דאלס רומה על-ידי הישראלים, הבריטים והצרפתים, אבל במיוחד על-ידי הישראלים.⁵⁶ הוא מסר למועצה לבטחון לאומי באוגוסט, שבן-גוריון הבטיח לנאצר שלא ינצל את הלאמת התעלה לשם מתקפה על מצרים.⁵⁷ חלק חשוב מתרמית זו עדיין לא נחשף לחוקרים, כיוון שהמבצע הבריטי-האמריקני, שנועד לחולל הפיכה בסוריה בדיוק ב-29 באוקטובר, נשאר חסוי בארכיון האמריקני. בכרך שלפנינו מצויים רמזים לתוכנית ההפיכה הסובייטית בלבד.⁵⁸ אבל אין להוציא מכלל אפשרות, שהסובייטים נטשו

51 שם, הערה בעמ' 898.

52 שם, עמ' 939.

53 במחקרים הישראלים אין אחדות מלאה לגבי יחס למספרי המטוסים המצריים. ראה: בראון (לעיל, הערה 1), עמ' 151; שטייגמן, תולדות חיל האויר: מעצמות לקדש, תל-אביב 1990, עמ' 190-191; Y. Bandmann, 'The Egyptian Armed Forces During the Kadash Campaign', I. Troen & M. Shemesh (eds.), *The Suez-Sinai Crisis 1956*, New York 1990, p. 74

54 *FRUS*, XVI, p. 1080

55 השוה שם, עמ' 898, לעומת: G. Golan, *Soviet Politics in the Middle East*, Cambridge 1990, p. 49

56 A. & L. Cockburn, *The Dangerous Liaison*, New York 1991, p. 66

57 שם, עמ' 784. *FRUS*, XVI, p. 165

את נאצר כדי לגונן על סוריה מהפיקה, שהבריטים והאמריקנים תכננו שם במשותף, ועדיין אינם רוצים לחשוף את המסמכים עליה.⁵⁹ האמריקנים מתרכזים בכרך XVI של המסמכים רק בהפיכות פרו-סובייטיות שעמדו להתחולל בירדן, שם עתיד המלך חוסיין להירצח, ובסוריה, שם עתידים היו צינורות הנפט להינזק ואולי אמורה היתה להיפתח מלחמה נגד ישראל.⁶⁰ תכסיסי הרמייה שנקטו הבריטים והצרפתים כלפי האמריקנים נדונים בהרחבה בכרך המסמכים שלפנינו, כמו גם במחקרים החדשים, המדגישים בצדק את התרעומת האמריקנית על ה'קולוניאליסטים' הבריטים והצרפתים, שגם חימשו את ישראל בהיקף גדול בהרבה ממה שהודיעו לאמריקנים.⁶¹ לא ברור, אם נאצר האמין לבן-גוריון, אבל אלן דאלס כנראה האמין לו. לאחר מעשה הודו האמריקנים, שישראל היתה באמת מודאגת. משלוחי הנשק ובמיוחד המטוסים, שהגיעו למצרים, לא לוו באספקה פומבית מקבילה לישראל. בה בעת חיזק נאצר את אחיזתו בארצות ערב, שכנותיה של ישראל ממזרח ומצפון. ביוני 1956 נואשה ישראל מן התקווה שהאו"ם יוכל להפסיק את החדירות האלימות אליה משכנותיה הערביות. ישראל גם הפגינה נכונות מועטה לשיתוף פעולה עם מזכיר האו"ם, המרשלד, בנסיונותיו להשקיט את הגבולות. הסלידה ההדדית בין בן-גוריון להמרשלד חיזקה את הניכור בין האו"ם לישראל. באותו זמן איבדה ישראל גם את האמון במאמצי ארצות-הברית לשכנע את קנדה או את איטליה למכור לה מטוסים. הצורך להשיג נשק הוא שהביא לפיטורי שרת. התחזקות הקשרים עם צרפת החלה בשנת 1950, אך המפנה ביחסים חל ב־20 ביוני 1956, לאחר החלפת שרת בגולדה מאיר, המכונה Ben Gurion protégé.⁶² ישראל חדלה לשתף פעולה עם ארצות-הברית, ונטתה לצאת לפעולה צבאית נגד מצרים לפני שיהיה מאוחר מדי. לאחר פיטורי שרת החליטו הצרפתים להזרים לישראל נשק רב יותר מכפי שהאמריקנים עודדו אותם למכור, ולא התחשבו גם בהחלטות ועדת המעצמות לתיאום מכירת הנשק למזרח-התיכון. בחודשים אוגוסט-ספטמבר 1956 כבר הכריזה ישראל, שהיא מקבלת נשק כבד.

י. בגין – מתואם עם בן-גוריון?

האמריקנים תיארו לאחר מעשה את ביקורו של מנחם בגין, מנהיג תנועת החרות, בצרפת בספטמבר 1956 כביקור חשוב, וציינו, שבן-גוריון סייע לו בקשירת הקשרים עם הימין הצרפתי, וכן שהעיתונות בארץ תיארה את 'עבותות הידידות'⁶³ שקשר בגין בצרפת. על-פי הנאמר במסמך האמריקני, בגין הבטיח לעמיתיו מהאספה הלאומית הצרפתית, שאם הברית הצרפתית-הבריטית תחזק על-ידי הישראלים, המבצע נגד מצרים יארך 24 שעות בלבד. הוא פטר בזלזול את החששות, שברית-המועצות תסייע למצרים. הוא טען, שבריטניה תסכים למתקפה משותפת, אם ישראל תימנע מלתקוף את ירדן.

A. Gorst & W. Scott Lucas, 'The Other Collusion: Operation Straggle and Anglo American Intervention in Syria, 1955-1956', *Intelligence and National Security*, 4, 3 (1989), pp. 576-595

ראה, למשל: *FRUS*, XVI, p. 971

Wm. Roger Louis, 'Dulles, Suez and the British', R.H. Immerman (ed.), *JFD and the Diplomacy of the Cold War*, Princeton 1990, pp. 153-154

63 שם, עמ' 1253. *FRUS*, XVI, p. 1252

למעשה לא היו הדברים פשוטים כל כך. גולדה מאיר הורתה ליעקב צור, שגריר ישראל בפריס, שלא לסייע לבגין ואף להפריע לכל פגישה שלו עם אנשים רשמיים.⁶⁴ האם דעתו של בגין-גוריון על בגין ועל הקשרים שלו בצרפת היתה שונה מזו של גולדה? על כך אין המסמכים האמריקניים עונים.

האמריקנים גם הצביעו על נאומו של בגין-גוריון בכנסת ב-15 באוקטובר, שבו תיאר את מצבה של ישראל כטוב בהרבה מכפי שהיה בתחילת השנה הודות לקשריה עם מדינות שונות. הוא לא רצה להרחיב, אבל אמר, שישראל ניצבת בפני החלטות גורליות. על-פי התזכיר האמריקני, פחדיה של ישראל גדלו עקב השתלטות הנאצריסטים בירדן ועקב החוזה שחתמו סוריה, מצרים וירדן בסוף אוקטובר. המסמך מאמץ את סיפורו של כריסטיאן פינו, שהישראליים אמרו לו ב-16 באוקטובר, שהם מתכננים לנקוט פעולה נגד נאצר ושהצרפתים, אם הם רוצים, יכולים להצטרף אליהם. הישראליים טענו, שעליהם לפעול במהרה, כיוון שנאצר עומד לתקוף אותם. סיפור מופרך זה בעיצומו של משבר התעלה מובא במסמך כאילו היה אמת לאמיתה. אלן דאלס, שהצליחו להונות אותו לפני המבצע, המשיך אולי להאמין לסיפורים הבלתי מתקבלים על הדעת של פינו גם בנובמבר 1956.⁶⁵ נראה שבאותה עת לא ידעו האמריקנים על הדרך האמיתית שבה נרקמה ה'קנוניה', הישראלית-הצרפתית, שלא נסמכה, ולא יכלה להסתמך, על כוונותיו או על הכנותיו של נאצר לתקוף את ישראל. כיוון שלא הגיע אליהם מידע על החלטות ועידת סן-ז'ור (הוועידה הצרפתית-בריטית-ישראלית, אשר החליטה על פרטי המלחמה המשותפת נגד נאצר), לא יכלו עמוד על השתלשלות האירועים, והמשיכו להאמין לשקרים של בעלות בריתם. הוועידה נזכרה בספר רק בהערות העורכים, אך אין לה שום זכר בתעודות עצמן. כיום, לאחר פרסום ספריו של בר-און 'אתגר ותגרה' ו'שערי עזה', מתברר, כי ערב חיסולו הפוליטי של שרת נכרתה כבר הברית בין צרפת לישראל, ברית שיוזמה היה שמעון פרס, ומשה דיין, ובעיקר בגין-גוריון החרו החזיקו אחריה. הצרפתים קיבלו מייד את ההצעה הישראלית, שהם יספקו נשק, ואילו הישראליים יסייעו להם באלג'יריה. בלשונו הציורית של דיין היה הדבר פשוט: 'צרפת תיתן לנו נשק רק אם נעזור לה ברצינות בעניין אלג'יר; לעזור לה ברצינות פירושו להרוג מצרים, שום דבר פחות מזה'.⁶⁶

יא. גלויי טדי קולק לאמריקנים ערב מבצע סיני

מדהימה העובדה שבמסמך שנכתב לאחר מבצע סיני לא הביאו האמריקנים מידע חשוב שמסר להם טדי קולק, מנהל משרד ראש הממשלה. קשה להניח שהיה עושה זאת ללא רשותו של בגין-גוריון. קולק נהג לבקר תכופות בשגרירות האמריקנית ומסר שם מידע רב בדרך כלל, אבל במקרה זה הידיעות שמסר היו חשובות מאוד, אם כי אינני יודע אם וכיצד נוצלו.

את התעודה על השיחה של איש השגרירות האמריקנית עם קולק מצאתי בתיקי הארכיון האמריקני. תעודה זו, שנכתבה ב-24 באוקטובר 1956, לא נכללה, עד כמה שראיתי, בכרך XVI, והיא עוסקת בפגישה שקיים קולק בשגרירות האמריקנית מייד לאחר פעולת קלקיליה, ב-13

64 גולדה מאיר לצור, 13 באוגוסט 1956, גנזך, חץ, ב/2423/8.

65 FRUS, XVI, p. 1136

66 בר-און (לעיל, הערה 36), עמ' 148.

באוקטובר. במהלך אותה פגישה ביקש איש השגרירות האמריקנית, שעזמו נועד קולק, לקבל ממנו פרטים על הפעולה. מדבריו של קולק ניתן ללמוד על שינויים במדיניות הישראלית. הוא מסר על חילוקי הדעות בממשלה מאז פעולת חוסאן, שכבר בו סבלה ישראל אכזריות ניכרות. היו שרים שעוררו שאלות אחרי פעולת חוסאן; היו שהציעו לכבוש חלק מהגדה ולהישאר בשטח, וקולק הסביר, שלמעשה הכוונה היא להחזיק בשטח על מנת לכפות על הירדנים שיחות ישירות. הוא ציין, שבן-גוריון התנגד להצעות אלו, כיוון שחשש, שהבריטים יתערבו בלחימה נגד ישראל על-פי התווה הבריטי-הירדני. הבריטים אמנם לא הזהירו אותו שיפעלו כך, אך הוא סבר שהם ינקטו צעד זה כדי לשקם את מעמדם במזרח-התיכון. עובד השגרירות האמריקנית ידע, שחלק מהאכזרות של הישראלים נגרמו עקב הקפדתם למנוע אכזרות בקרב האוכלוסייה האזרחית במהלך הפעולה, ובתשובה לשאלתו הודיע קולק, שישראל תמשיך במדיניות זו.

לא-פחות חשובים היו גילוייו של קולק על שני שינויים שעמדו להתחולל במדיניות הבטחון של ישראל. הוא מסר, שישראל מתכוונת לזנוח את העקרון שתגובה צריכה להיות באותו השטח שבו אירעה התקרית שעליה מגיבים, בגלל הקושי להפגיע את האויב בתנאים אלה. עוד סיפר, שצה"ל טוען, כי אין די ב-12 שעות לצורך התארגנות נאותה לפעולה צבאית, והוא דורש, שיינתן לו פרק זמן ארוך יותר בין ההחלטה המדינית ליציאה לפעולה. אך הגילוי החשוב ביותר של קולק היה, שזירת הפעילות הצבאית של ישראל אולי תנוע בקרוב מאוד מהגבול הירדני למצרים. אם נאצר יצליח ליישב את בעיות תעלת סואץ, עשויה ישראל לנקוט פעולה צבאית לשחרור מצרי טיראן. לשאלת איש שיחו האמריקני, מדוע מבקשת ישראל לפעול דווקא במצרי טיראן ולא בתעלת סואץ, עונה קולק, שזהו עניין של לוגיסטיקה; צה"ל חושב שמבצע באזור המצרים יצליח, אבל אינו כה בטוח לגבי פעולה באזור התעלה. איש השגרירות האמריקנית הקשה, אם צה"ל חושב שיוכל להישאר במקרים ולהחזיק בהם לאורך זמן, ונענה בחיוב. קולק ביקש להסב את תשומת-לב האמריקנים להתקדמות השיחות בין ישראל לצרפת בנושא צינור הנפט מאילת לנמל בצפון הארץ. הצרפתים, אמר קולק, מעוניינים לפגוע בנאצר קשות בדרך זו, באמצעות הזרמת נפט מהמפרץ הפרסי שלא דרך התעלה.

איש השגרירות מסר באותו יום מידע גם על פעילות בלתי-רגילה של הדיפלומטיה הצרפתית והישראלית ועל נסיעתם הפתאומית לפריס של הנספח הצבאי הצרפתי — כנראה להתייעצויות — ושל ממלא מקום ראש אמ"ן. לגבי חששו של בן-גוריון מתגובה צבאית של הבריטים על נסיון לכבוש את הגדה העיר איש השגרירות, שאין ללמוד מכך על קו הפעולה שתנקוט ישראל אם בריטניה תוותר על האינטרסים שלה בירדן.⁶⁷ מפתיע שמסמך זה לא פורסם בקובץ שלפנינו, שכן הוא מפיץ אור על האינטימיות של היחסים בין ישראל לארצות-הברית.

האם ידעו האמריקנים, ומתי ידעו, שהמבצע המשולב מתחיל? יש לציין, שמאז אוגוסט 1956 הם עצרו את הבריטים ואת הצרפתים, שלא הסתירו את רצונם לתקוף את מצרים, ובספטמבר הם דנו בשאלה, אם לפנות את אזרחיהם ממצרים.⁶⁸ מעל לכול הצליחה ההטעיה בגלל היכולת המרשימה שהפגינו שלושת השותפים ל'קנוניה' נגד נאצר ונגד ארצות-הברית להפריח שקרים

US Embassy to the Secretary, 24 October 1956, National Archives of the US, Washington, 67
Central Files, 674.84a/10-2456 [להלן — Archives].

FRUS, XVI, p. 475 68

הישר בפני נציגי ארצות-הברית ובפני הציבור ומוסדות השלטון במדינותיהם שלהם. את השיא ביכולת לשקר השיגו הישראלים. יכולת זו נבעה, בין השאר, מהעובדה שאנשי משרד החוץ — להבדיל משרת החוץ עצמה — לא ידעו דבר על ה'קנוניה' עם צרפת ולאחר מכן גם עם בריטניה. אבן לא היה יכול אולי להצהיר בלהט, שישראל היא המבצר היחיד באפריקה ובמזרח-התיכון הנאמן למערב ובראש ובראשונה לאמריקנים,⁶⁹ אילו ידע על ה'קנוניה'.

יב. מבצע קלקיליה — מה היה התכנון לגבי ירדן?

האמריקנים חרדו בדרך כלל לשלמותה של ירדן, אם כי באוגוסט 1956 שוב הועלה בפני הישראלים הרעיון לחלקה ולהקים מדינה פלשתינאית לצד ישראל.⁷⁰ האמריקנים התנגדו גם למהלכים של הבריטים, שביקשו לצרף את ירדן לעיראק. לדונלד ברגוס, הוגה רעיון המדינה הפלשתינאית, ולעמיתיו במחלקת המדינה ברור היה, שנורי סעיד, המדינאי החשוב ביותר בעיראק, מעוניין בשיתוף פעולה עקיף או אפילו ישיר עם ישראל לחלוקת ירדן. אבן חשף תוכנית זו כשהיא נודעה לו מפי אנשי מחלקת המדינה, בפני ראונטר. בראשית אוקטובר ירדה מעל הפרק התוכנית להקים מדינה פלשתינאית.⁷¹ ב-18 באוקטובר מחתה צרפת נגד כניסת הכוחות העיראקיים לירדן כנסיון בריטי להרחיב את ברית בגדד, אך לא היה זה אלא נסיון להסתיר את הכוונה האמיתית של הברית האנגלו-צרפתית.⁷²

במסמכים בכרך שלפנינו לא נזכר, כאמור המבצע הסודי שתכננו האמריקנים עם הבריטים להפלת המשטר של קוואטלי בסוריה, מבצע שנועד להתחיל בדיוק בתאריך של מבצע סיני. חשיפת ההכנות למבצע כרוכה כנראה בגילויים על הקרע בין האמריקנים לבריטים לא רק לגבי מצרים אלא גם לגבי סוריה, עיראק וירדן. ארצות-הברית, שנקטה מדיניות פרו-נאצריסטית במידת-מה, התנגדה להרחבתה של ברית בגדד בין מדינות ערב מעבר לעיראק עצמה, בעוד הבריטים רצו בהפיכה בסוריה ובכניסת עיראק לירדן לשם הגשמת תוכניתם להשתלט על הקשת הפורייה באמצעות נורי סעיד. הישראלים היו ערים ביותר לסבכים אלה, כפי שמעידים תיקי שילוח בגנוך המדינה.⁷³ ייתכן שעירנות ישראלית זו כרוכה היתה בפעולות הגמול התריפות של ישראל נגד ירדן, שהגיעו לשיאן בפעולת קלקיליה ובעת המחלוקת סביב הכניסה של כוחות עיראקיים לירדן. המדיניות הרשמית של ישראל התנגדה לברית בגדד ולכניסת כוחות עיראקיים לירדן. בראשית אוקטובר הבטיחה ארצות-הברית לישראל, כי הכניסה של כוחות עיראקיים לירדן היא מוגבלת מאוד, ונועדה רק לסייע לחוסיין להשתלט על המצב המעורער במדינה. לכאורה היתה ישראל מעוניינת בשיפור המצב בירדן, אבל מכותיה המוחצות הרעו מאוד את סיכוייו של חוסיין להתגבר על המהומות.

כאשר הסביר השגריר לוסון לבן-גוריון, שאם לא ייכנס הצבא העיראקי לירדן יהיה המצב גרוע יותר, כי צבא מצרי ייכנס אליה, השיב לו בן-גוריון בשאלה: מדוע לא יופעל 'צבא אחר'? לוסון

69 שם, עמ' 138, אוגוסט 1956.

70 שילוח להרצוג, 26 באוגוסט 1956, גנוך, 4374/23.

71 מרוז למנהל מחלקת ארצות-הברית במשרד החוץ, 5 באוקטובר 1956, שם.

72 FRUS, XVI, p. 1254

73 ראה: גנוך, משרד החוץ, מיכלים 4373 ו-4374.

צחק והשיב, שצעד כזה, כלומר כניסת צה"ל, יסבך עוד יותר את המצב. בן-גוריון שאל, אם זה שלב ראשון בדרך בליעת ירדן על-ידי עיראק, והדגיש, שעיראק יצטרך כדי לחזק מעמדה בדעת הקהל הערבית להיות עוד יותר קיצונית ממצרים כלפי ישראל'. מכל מקום, הוא נתן את הסכמתו לכניסת העיראקים לירדן. גולדה מאיר לא היתה שותפה להבנה של בן-גוריון כלפי הצורך של נורי סעיד להיות קיצוני כלפי ישראל. כאשר הפגין סעיד, כעבור יום או יומיים, את עמדתו העוינת כלפי ישראל, ופרסם ב'טיימס' הודעה, שצריך לחזור לתוכנית החלוקה משנת 1947, זימנה שרת החוץ בבהילות את השגריר האמריקני וטענה בפניו: 'לא ייתכן שנתבקש להסכים שצבא עיראקי יוצב קרוב יותר לישראל, וזאת כדי להשתתף בקריעת שטחים מהמדינה ולהשמדתה חלילה'. גולדה טענה, שבן-גוריון לא ידע את המצב לאשורו בעת פגישתו עם לוסון, אבל הצהרת נורי סעיד ותגובת משרד החוץ הבריטי מבהירות, שהכוונה לחלוקת ירדן. היא תבעה מהשגריר לדווח לארצות-הברית, שישראל לא תסכים להכנסת כוח עיראקי, אלא אם כן תקבל ערובות לכך שאין מדובר ב'ראשית פתרון בעיית א"י'. השגריר אמר שהוא מבין שישראל מקפאיה את הסכמתה לכניסת צבא עיראקי לירדן, וגולדה אישרה זאת, והוסיפה, שאם נורי סעיד יקיים עם ישראל קשר ישיר ייתכן שתוכל לבוא עימו לעמק השווה; היא דחתה תיווך אמריקני בעניין זה. גולדה חרדה מהאפשרות, שעיראק תבקש לבלוע את סוריה, ומהתלכדות גוש ערבי נגד ישראל בצפון. ישראל לא תפתח במלחמה, הודיעה, אבל לא תסכים שבריטניה תכפה הסדר שיהיה מנוגד לרצונה.⁷⁴ האמריקנים ביקשו מהבריטים להרגיע את הישראלים, שאין שום תוכנית התפשטות עיראקית. גם בלעדי הרמזים העבים של קולק ידעו האמריקנים, שאם ירדן תתפורר, ועיראק תשתלט על חלקה המזרחי, תיכנס ישראל לגדה המערבית. בכרך XVI מצוי שרטוט קצר של תוכנית, לפיה עשוי היה המערב להרוויח מהתפתחות כזו: הגדה המערבית תסופח לישראל, עיראק תחתום על חוזה שלום עם ישראל, וההמשך יהיה חתימת חוזה שלום עם סוריה ועם לבנון. מצרים אמנם תבקש להתקשר בברית עם הסובייטים, אך אז ימתח קו נפט מאילת לחיפה, והדבר יקטין בהרבה את כוחו של נאצר לסחוט את המערב.⁷⁵ עיקריה של תוכנית אמריקנית זו היה להיפטר מנאצר וממצרים, להשאיר אותה לסובייטים ולהתמקד בעיראק, שצפויה היתה להשתלט על ירדן ועל סוריה ולזכות להשפעה מכרעת בלבנון, בתמורה להסכם שלום עם ישראל. תוכנית זו היתה אנטייתזה למדיניות האמריקנית שנוהלה על-ידי דאלס-אייזנהאור, שתמכה, אמנם באורח מסויג, בנאצר. היא הועברה לנשיא, אך נשארה — אולי לא במקרה — בלתי חתומה.

בליל ה-10 באוקטובר נערכה פעולת קלקיליה, 'ההתנגשות הקשה ביותר בין ישראל לירדן מאז מלחמת העצמאות'.⁷⁶ ב-12 באוקטובר הודיעו האמריקנים לגולדה, שכוחות עיראקיים נכנסים לירדן, והיא הביעה בפני לוסון את תדהמתה מכך. ישראל ביקשה ערובות והבהרות לגבי כוחות אלה, ונמסר לה, שהבריטים יפעלו על-פי החוזה הבריטי-הירדני, אם ישראל תגיב על כניסת העיראקים. גולדה טענה, שזוהי הפרת הסטטוס-קוו, ותבעה מארצות-הברית לעצור את העיראקים. 'אנחנו איננו שותפים למזימה הבריטית-עיראקית לפרק את ירדן', אמרה לאמריקנים. אבל אחר כך הועברו לישראל הבהרות מטעם הבריטים שעיראק לא מספחת עדיין את ירדן.⁷⁷

74 רישום שיחות בן-גוריון עם לוסון, 5 באוקטובר 1956, ושיחות גולדה עם לוסון, 9 באוקטובר, שם.

75 FRUS, XVI, p. 704

76 שם, עמ' 722.

77 הודעות ומכתבים של משרד החוץ הישראלי באוקטובר, גמך, 4374/23.

דאלס חשד, שבן-גוריון רוצה לנצל את המצב שנוצר כעילה לכניסה לגדה המערבית, אף שקודם לכן הוא הסכים לכניסת הצבא העיראקי. האמריקנים חששו, שהישראלים פיתחו בטחון עצמי מופרז לאחר שסופקו להם המטוסים החדשים,⁷⁸ כיוון שישראל היתה עתה חזקה ממצרים. דאלס דיבר על הפעלה אפשרית של החוזה הבריטי-הירדני נוכח התקפה ישראלית, כנראה משום שלא ידע שאידן חזר בו מהכוונה לממש הסכם זה נגד ישראל לאחר שהוקסם מה'עילה' הישראלית שהוצעה לו על-ידי הצרפתים: מתקפה ישראלית על תעלת סואץ, שתאפשר פלישה צרפתית-בריטית למצרים. דאלס, על כל פנים, לא חשב לסמוך על הבריטים שזיהירו את ישראל מפני כיבוש הגדה המערבית, והזכיר את הצהרת שלוש המעצמות משנת 1950 להגן על כל קורבן תוקפנות במזרח התיכון. אייזנהאור חשב, שישראל הולמת בירדן כדי להחיש את פירוקה. דאלס הודה ב-15 באוקטובר 1956, שאין זה בלתי טבעי מצד ישראל לחפש הזדמנויות להגדיל את שטחה הזעיר, אבל למרות זאת ארצות-הברית תובעת ממנה להימנע מכך, כדי לשמור על הסטטוס-קוו ולמנוע את פירוק ירדן. הוא חקר, אם ישראל רוצה ששלטונו של נאצר יתפשט גם לירדן, והבהיר, כי המהלומות שהיא מנחיתה עליה מביאות לתוצאה זו. אכן השיב לו, כמובן, שישראל איננה רוצה בכך.⁷⁹ שילוח יעץ לדאלס לגייס את כושר הביצוע של ישראל לעריכת שינויים במזרח-התיכון, אך האמריקנים רצו, שישראל תהיה פחות אפקטיבית.

ג. השקרים של הצרפתים, הבריטים והישראלים

בחוגי הצבא האמריקני לא הוציאו מכלל אפשרות, שבריטניה תנצל את זכותה לחזור לבסיסה בסואץ, אם תפרוץ מלחמה במזרח-התיכון.⁸⁰ ב-18 באוקטובר סיפר דאלס לאחיו: 'משהו מתרחש במזרח-התיכון עם הבריטים והצרפתים, שעליו איננו יודעים, והם מסתירים אותו מאתנו'. ב-19 באוקטובר שוחח השגריר האמריקני דגלס דילון עם שאבאן דלמאס, שר המדינה בממשלת צרפת. הלה דיווח לדילון, שבעצם אין הבדל בין המעצמות אלא בעיתוי. האמריקנים מוכנים לתהליך נגד מצרים שיארך שנים, הבריטים – חודשים והצרפתים – שבועות. הסיבה לקוצר רוחם של הצרפתים נעוצה באלג'יריה, שם אפשר יהיה להגיע להסדר רק אם יחוסל נאצר. שר-המדינה הצרפתי הבהיר, שצרפת ובריטניה תתאפקנה עד לבחירות בארצות-הברית, אבל מה-10 בנובמבר ואילך הן עשויות לפעול נגד נאצר, ועל האמריקנים להבין אותן. מדינאי צרפתי אחר, מוריס פור, הסביר לדילון, שארצות-הברית צריכה להחליט בעד מי היא: בעד מדינות בנדונג או בעד בעלות בריתה האירופיות; אם תחליט בעד מדינות ועידת בנדונג, כלומר עמי אסיה ואפריקה הנייטרליסטים, נאט"ו מחוסלת. האמריקנים קיבלו ב-26 באוקטובר ידיעות מהשגרירות בתל-אביב על הגיוס הנרחב הנערך בישראל, ודאלס המודאג ביקש מהשגרירות בלונדון לברר מה מתכננים הבריטים. בתשובה נמסר לו, שהבריטים משדלים את הצרפתים להמשיך במשא-ומתן עם המצרים על התעלה.

78 דרך אגב הזכיר דאלס, שישראל קיבלה כבר 60 מטוסי מיסטר, מה שגילו לו מטוסי הביון U2. ראה: *FRUS*, XVI, p. 726

79 אליהו ששון טען, שדווקא טוב שכוחותיו של נאצר יתפורו, כי על-ידי כך ייחלש ויובס ביתר קלות, והתוצאה תהיה חלוקתה של ירדן בין שכנותיה כולל ישראל. ראה: ששון למשרד החוץ, 17 באוקטובר 1956, גנזך, 4374/23.

80 *FRUS*, XVI, pp. 750-751

כידוע, ב־27 באוקטובר שלח איזנהאור איגרת חריפה לבן־גוריון. האווירה היתה מתוחה מאוד, ודאלס שיגר התראה לכל הנציגויות האמריקניות במזרח־התיכון, כי מעשי איבה עלולים לפרוץ בכל רגע ויש להיות מוכנים לשעת חירום. האמריקנים לא ידעו על הכוונות, אבל היו ערים לעובדות. הגיוס הנרחב בישראל אפשר לה, לדעתם, לכבוש את סוריה עד דמשק, את הגדה המערבית או את סיני עד לתעלה ולשבור את המצור על מצרי טיראן. הם העריכו, שיש בכוחה של ישראל לבדה לזכות בעליונות אווירית על כל מדינות ערב גם יחד, ולא רק על מצרים, ושהיא רוצה לתקוף את מצרים לפני שזו תזכה בעליונות צבאית ובעוד ברית־המועצות עסוקה בדיכוי המרד שפרץ בהונגריה. הם סברו, שישראל מעוניינת להשתלט על הגדה המערבית לנוכח התערערות המצב בירדן, וכן שיש בכוונתה לאיים על מצרים כדי לאפשר לצרפת ולבריטניה לפעול נגדה בתעלה. עם זאת, לפי הערכתם, צפויה היתה התקפה ישראלית על מצרים ולא על ירדן, והם הצביעו גם על ההכנות של צרפת ובריטניה, שריכזו כוחות בקפריסין.

בן־גוריון השיב לנשיא רק בבוקר ה־29 באוקטובר 1956. הוא כתב לו, כי על־מנת לשמור על בטחון ישראל נוכח הברית החדשה של סוריה, מצרים וירדן, גייס מספר יחידות. הוא ציין, שאין בכוונתו לפתוח במלחמה, למרות הכרזת מצרים, שלא תיתן מעבר בתעלה לספינות ישראליות, וחסימת המצרים.⁸¹ בו ביום בשעה 11.00 הודיע דאלס לשגריר ארצות־הברית בצרפת, שהצרפתים מתכננים עם הישראלים, ובידיעת הבריטים מבצע צבאי משותף של שלוש המדינות נגד מצרים. דאלס סבר, שישראל תתחיל לפעול בחזית ירדן, מצרים תתערב, ואז תכבוש ישראל את סיני, אם כי העלה גם את האפשרות שהישראלים ישלחו ספינה לתעלת סואץ כעילה לפתיחת המתקפה הצרפתית־הבריטית. האחים דאלס שוחחו ביניהם על סימני המלחמה במזרח־התיכון והביעו חשש לנזק שייגרם גם בענייני מזרח אירופה.

במסמך מעניין ביותר בספר מובאים השקרים שהלעיט בהם סלווין לוי, שר החוץ הבריטי, את דילון בפגישה בת שעתיים וחצי שקיימו השניים ב־28 באוקטובר בערב. ובמסמך מרתק אחר נמסר דיווח על השיחה של ראונטרי עם אבן ושילוח במחלקת המדינה בושינגטון, שבמהלכה הפתיעו האמריקנים את בני שיחם בידיעות על המלחמה הזומה של ממשלתם. בבושת פנים אמר אבן לאמריקנים, כי יפנה לשגרירות הישראלית כדי לברר שם פרטים על המתרחש, אבל כל זה כבר סופר ואיננו חדש.

ארצות־הברית העריכה כבר לפני האולטימטום של ניקולאי בולגנין, שהסובייטים עלולים לשלוח מתנדבים לסוריה ולמצרים ולזום פיצוץ של צינורות הנפט העוברים בשטחה של סוריה, וכן שהם ינסו להפיק רווח תעמולתי מן האירועים כדי לפגוע בהשפעת המערב באזור.⁸² עם זאת חששו האמריקנים, שהתגובה הסובייטית עלולה להיות תוקפנית, כדרכן של דיקטטורות במצב נואש; איזנהאור נזכר בהקשר זה בהיטלר בימיו האחרונים.⁸³ ההתייצבות המהירה של האמריקנים באו"ם לצד מצרים גרמה קורת רוח רבה במצרים: 'ארצות־הברית זכתה מבלי שתירה ירייה אחת', אמר נאצר. הוא הקדיש מאמצים שלא לתת אשראי מיותר לסובייטים, על כל פנים לא מעבר לזה שנתן לאמריקנים, גם לאחר שהסובייטים החלו לאיים בהתערבות צבאית לטובת מצרים

81 שם, עמ' 218.

82 שם, עמ' 972-968.

83 שם, עמ' 1001.

וסוריה.⁸⁴ המצרים עצמם יעצו לירדנים ולסורים לא לתקוף את ישראל אלא לשלוח נגדה מחבלים. אך אלן דאלס הבהיר לעמיתיו, שישראל יכולה בהחלט לתקוף את סוריה ואת ירדן אם אלו תפעלנה מחבלים נגדה.

האמריקנים לא התפעלו מיכולתן הצבאית של בעלות בריתם. אלן דאלס נפגע קשות, משום שלא ידע להזהיר את אחיו ואת הנשיא בזמן מהתרמית של בעלות הברית. הוא ניסה להתנחם בכשלונותיהן הצבאיים, והעיר על כך, שהצרפתים לא דיווחו אמת כשמסרו שכבשו את איסמעליה, וכי בעתיד יהיה צורך להתייחס להודעותיהם בזהירות. איזנהאור עצמו רמז שהבריטים והצרפתים אכן התנהגו באופן לא נאות מבחינה מדינית, אך בנוסף לכך גם לא ידעו לנהל כהלכה את מבצעייהן הצבאיים.⁸⁵

האם סייעו האמריקנים מבחינה צבאית לצרפתים ולבריטים? לא הצלחתי לגלות דבר על כך בכרכים העבים של מסמכיהם. לעומת זאת, בהיסטוריה הרשמית של חיל האוויר הישראלי נאמר, שסוכנות הביון האמריקנית העבירה למפקדת בעלות הברית צילומים של שדות התעופה המצריים, בניגוד לעמדה הפומבית העוינת של ארצות-הברית כלפי בעלות בריתה.⁸⁶ כזכור, האמריקנים עיכבו את אספקת הנפט לאירופה עד להסכמת בריטניה וצרפת להפסקת אש במצרים.⁸⁷ בכרך XVII מופיעות תעודות על כשלון המודיעין של אלן דאלס. אחד מחברי הקונגרס העלה שאלה בענין זה, ותבע לחקור את הכשלון המודיעיני של סוכנות הביון. פוסטר ניסה לנחם את אחיו הצעיר, שלא היה יכול לנחש את כוונותיהם של הצרפתים והבריטים.⁸⁸

ב-3 בנובמבר 1956 הסכימה ישראל להפסקת אש, וקבעה, שיש לחתום על חוזה שלום. ההתלבטות בישראל, אם להסכים להפסקת אש קודם שישלימו הצרפתים והבריטים את משימתם המתוכננת או להמתין לאישורם, אינה מזכרת בקובץ המסמכים שלפנינו. לעומת זאת, יש בו ביטוי לציניות שבה תבעו הצרפתים והבריטים כבר ב-5 בנובמבר נסיגה מיידית של ישראל.⁸⁹ תביעה זו עמדה בניגוד מוחלט להצהרת בן-גוריון על מלכות ישראל השלישית בכנסת ב-7 בנובמבר 1956. איזנהאור הגדיר את דברי בן-גוריון במלה 'איום', אבל בכל זאת ניסח בלשון עדינה למדי את המברק ששיגר אליו. בן-גוריון נטש עד מהרה את רעיון 'המלכות השלישית', והזדרז להבטיח לאמריקנים, שישראל לא תחזיק בשום שטח שכבשה. האמריקנים אהבו לחזור על הבטחה זו באוזני הישראלים. כך, למשל, עשה ראונטרי, כשביקש ממנו אבן לארגן ביקור של בן-גוריון אצל הנשיא איזנהאור בנובמבר 1956. האמריקנים די נדהמו מיחמתו של בן-גוריון לערוך ביקור אצל הנשיא בעוד כוחות ישראל נמצאים על אדמת מצרים.⁹⁰

תעודות רבות בכרך XVII עוסקות בסנקציות שהאמריקנים שקלו להטיל על ישראל וכן בפניו הדרמטי של עזה ובכניסה ההפגנתית של המצרים לאזור, שכמעט הביאה להתלקחות מחודשת של המלחמה. בספר תעודה מרתקת על העימות בין קאבוט לודג', נציג ארצות-הברית באו"ם, לבין הצרפתים ראש הממשלה גי מולה ושר החוץ פינו, לאחר שנאומו באו"ם אכזב קשות את ישראל. גי מולה לא דיבר עימו, אבל פינו הסביר ללודג', שהוא חרג בנאומו מן הסיכומים עם הצרפתים ועם

FRUS, XVII, p. 619 88

שם, עמ' 1010. 89

שם, עמ' 1091. 90

84 גולן (לעיל, הערה 55), עמ' 52.

FRUS, XVI, p. 1077 85

86 שטייגמן (לעיל, הערה 53), עמ' 290.

87 ראה לעיל, הערה 85.

הישראלים. הצרפתים, ששכנעו את ישראל לסגת מעזה, חשו עצמם עתה מרומים, יחד עם הישראלים, על-ידי האמריקנים. דאלס ניסה להוכיח לאבן, שמחה בפניו על ההתייחסות בנאומו של לודג', באשר לתנאי ישראל לנסיגה, כי הלה לא שינה באופן משמעותי את תוכן הנאום שאושר על-ידי אבן. לשם כך הציג בפניו את הנוסח הסופי של הנאום ואת הנוסח שהוגש קודם לכן לעיונו של אבן. הוא עמד על כך, שלודג' נענה לבקשתו של אבן להוסיף לנאום את האמירה שהציפיות וההנחות של הישראלים הן לגיטימיות או הגיוניות, וכן שהעובדה שהמשטר בעזה מבוסס על הסכם שביתת הנשק צוינה גם בנוסח שאישר אבן. רק על סמך שביתת הנשק נתבעה מצרים ל'אי לוחמה' כלפי ישראל, אמר דאלס; על כך מבוססים כל ההסכמים וכל ההבנות, גם לגבי המצרים. דאלס הודה, שההבדלים בדגשים נובעים מזה שהוא עצמו עסוק יותר בדיונים עם הישראלים, ולודג' — עם הערבים.⁹¹ לאחר נאום לודג' הובהר בפומבי עניין אשר אבן ידע היטב גם קודם לכן: אי אפשר למנוע את שיבת המצרים לרצועת עזה — אלא אם הם עצמם יסכימו שלא לחזור אליה. הערה גלוית לב זו של דאלס היא דוגמה קטנה למה שניתן למצוא בקובצי מסמכים אלה. צירוף התעודות האמריקניות לתיעוד הישראלי ולמחקר ההיסטורי על המזרח-התיכון מקנה לחוקר פרספקטיבה נכונה על המדיניות הישראלית והאמריקנית בשנות החמישים, כולל תפקידו של האו"ם בסכסוך. התעודות האמריקניות משתדלות לרכך את הכשלונות האמריקניים, וגם אינן חושפות הכל על הקרע בין בריטניה לארצות-הברית. האירוע המשמעותי ביותר בתקופה הנדונה בכרכים שלפנינו, אשר נשאר חסוי עד עתה, הוא מבצע Straggle [כך!]: להפיקה בסוריה. אך, כפי שראינו, גם המידע על הסיוע הסובייטי למצרים נשאר לוט בערפל ועוד יותר ממנו הסיוע המודיעיני, שהגישו האמריקנים לבריטים, לאחר שהללו כבר החלו בפעולתם נגד מצרים, כדי לאפשר להם לסיימה בהצלחה.

יד. מסמכים על הפוליטיקה הפנימית בישראל שלא נכללו בקבצים

העיון בתיקי הארכיון הלאומי האמריקני איננו מיותר גם לאחר פרסום שפע המסמכים בכרכים שלפנינו. בעיקר אמורים כאן הדברים לגבי מסמכים הנוגעים למחלוקות הפנימיות בישראל, שהשגרירות האמריקנית עקבה אחריהן מקרוב. גדולים וקטנים נכנסו בשעריה של השגרירות לדרווח על ענייניה הסודיים ביותר של ישראל ועל חילוקי הדעות והעיוותים הפנימיים בממשלה ובמשרדה. הם לא פסחו על יריבויות אישיות ועל מאבקים בענייני קידום ומישרות. כך בישרה השגרירות על חילופי אישים בתפקידי מפתח במשרד החוץ. ולטר איתן, אחרון אנשי שרת במשרד, נשאר בעמדת מפתח כמנהלו. לעומת זאת, הוכנס לתפקיד ניהול אדמיניסטרטיווי איש משרד הבטחון יוסף נחמיאס, שהיה לו תפקיד חשוב ברכש הצרפתי לקראת מבצע סיני וממקורבי בן-גוריון. איש השגרירות האמריקנית דיווח, שמעתה ואילך גם במשרד החוץ הישראלי יתפוס משרת מפתח מי שהיה לו תפקיד מכריע בהבנות המדיניות והצבאיות שהובילו למבצע סיני. איש השגרירות שיער, שתפקידו האדמיניסטרטיווי של נחמיאס לא יצמצם לאחריות על נקיזן המשרד, אלא יהיו לו יד ורגל גם בעניינים 'פוליטיים צבאיים'. השגרירות גם ידעה לספר,

שנחמיאס, כצעירי מפא"י אחרים, הוא בעל נאמנות אישית לבן-גוריון. בכל הדיווח, שכלל ידיעות על חילופי תפקידים נוספים במשרד החוץ, לא נזכרה כמעט שרת החוץ עצמה. האמריקנים הצליחו לאתר מוקדי כוח בפוליטיקה הישראלית. כך, למשל, דיווחו בעניין שובו לארץ של שילות, שהוא נאמנו של בן-גוריון ויופקד על ענייני מדיניות כלליים, וציינו שהוא לא יצטרך לדווח כלל לאיתן אלא ישירות לגולדה וכמובן לבן-גוריון.

בשלהי 1957 דיווחו האמריקנים במפורט על החלפתו של אבן. איש השגרירות שמסר על כך סיפר, שהוצע לגיורא יוספטל, גם הוא מצעירי בן-גוריון, הנאמנים לו אישית, לקבל את תפקיד השגריר באו"ם, אבל יוספטל, וכמוהו נחמיאס, חוששים להיכנס לנעליו של אבן המבריק. אהוד אבריאל, המוגדר גם הוא כנאמן לבן-גוריון, נרתע מלהחליף את אבן, והוחלט לשולחו כשגריר לגאנה. על-פי רכילות ששמע איש השגרירות האמריקני, קולק בוודאי היה רוצה בתפקיד. הוא ציין, כי קולק היה רוצה מאוד להתמנות לתפקיד שגריר ישראל בארצות-הברית, אבל אין לו כל סיכוי, כי הוא נחשב כמי שנכנע יותר מדי ל'קסמם' של נושאי התפקידים האמריקנים, ועלול להיות מליץ ישר של האמריקנים באוזני הישראלים במקום לייצג את ממשלתו בפני ארצות-הברית. איש השגרירות ידע לספר עוד, שתובעים מאבן לעשות אתנחתא במסלול הפוליטי, ולהקדיש פרק זמן, למשל, ללימוד מזרחנות באוניברסיטה, 'כדי לתרגל עצמו בהתנהגות ישראלית' לפני שיוכל להיות שר בממשלה.⁹²

בשנת 1958 הציג קולק בפני אחד מאנשי השגרירות האמריקנית את שמות שרי הממשלה המתוכננת, כולל פרטים על היריבויות ביניהם, על העיתוי האפשרי למינוים ועל יחסו של בן-גוריון אל כל אחד מן המועמדים. איש השגרירות הזהיר את עמיתיו בארצות-הברית לשמור בסוד את מקור המידע. על-פי קולק, כבר הוצע לראש הממשלה לערוך שינויים בהנהגת המפלגה, והוסבר לו, כי אלו בלת-נמנעים עקב הגיל המתקדם של ראשי המפלגה, וכי יש מן התועלת לבצעם מייד ולא להמתין עד שייכפו על המפלגה. אחד הנימוקים לביצוע השינויים ללא דיחוי היה, שאנשים חרשים, שיוכיחו עצמם עד 1959, עשויים לזכות את המפלגה בכמה מושבים נוספים בכנסת. על מפא"י להציג עצמה בפעם הראשונה כמפלגה דינמית, ואם לא תנהג כך, תופיע כמפלגה שוקעת, שעברה את שעת השיא שלה, ותאבד מכוחה. על-פי קולק, בן-גוריון לא סירב להטות אוזן לנימוקים האלה. אבל איש השגרירות האמריקנית הוסיף, שקולק איננו אובייקטיוו בעניין זה. בתוכניות, שחשף קולק בפני איש השגרירות, נזכרו אישים שהשגרירות כבר העלתה את שמותיהם בפני אנשי מחלקת המדינה קודם לכן: דיין, פרס, אבן, אבריאל, יגאל ידין ויוספטל, וכן אישים פחות חשובים כמו קולק עצמו, שילוח ואליהו אילת. קולק הסביר, שהמינוי לשר החוץ בעייתי, כי גולדה מהססת לפנות את מקומה, וציין, שדיין מתאים לשמש בתפקיד זה, מה שאין כן אבן, שגם הוא מועמד לתפקיד, ומן הראוי, שילמד מהנסיון של שרת, שכהונת שר החוץ אינה מובילה ישירות לראשות הממשלה. קולק הבהיר, שמינויים אחרים פחות בעייתיים, כי יש שרים כמו פרץ נפתלי שר הסעד, וזלמן ארן שר החינוך, שרוצים לסיים את תפקידם. לדבריו, כיוון שאבן אינו רוצה להיות שר החינוך ייעדה קבוצת הצעירים של בן-גוריון את דיין לכך. כן מסר קולק, שפרס יהיה סגן שר הבטחון; למעשה לא תהיה לו יותר סמכות מאשר עכשיו, כי הוא אחראי רק

כלפי בך-גוריון, אבל הוא יועבר מדרג של פקיד לדרג הפוליטי, וייכנס לחוג הפנימי של מפא"י. קולק גילה לאיש השגרירות, כי אשכול מסכים לשינויים, אבל פנחס ספיר, שר המסחר והתעשייה, מסויג מהם, ואינו בטוח, שהכניסה של קבוצת הצעירים לממשלה היא לטובה, ושדין עדיף על אבן כשר החוץ. קולק לא חשף את מאווייו שלו, אבל כאשר הזכיר איש השגרירות, שהיו שהציעו למנות את ד"ר כשגריר לארצות-הברית, השיחה נתקעה. איש השגרירות העריך, שמישרת השגריר בושינגטון היא התמורה שלה ציפה קולק עבור תמיכתו במינוי ד"ר לשר החוץ.⁹³

אם נצרף לפרטים אלה את גילוייו של קולק לאמריקנים על התלבטויות הממשלה בעקבות מבצע קלקיליה ועל כוונת ישראל להעתיק את זירת הפעילות הצבאית מירדן לגבול המצרי — וזאת בטרם ידעו על כך רוב שרי הממשלה — נבין את חשיבות המידע שנהג למסור לאמריקנים. ולא פחות מכך נבין את הצורך של החוקר הישראלי לעיין בתיקי המסמכים בושינגטון, למרות התמונה הסולידית והמפורטת המתקבלת מהכרכים שלפנינו.

מן התעודות שלפנינו עולה, כי לא תמיד היו האמריקנים גלויי לב כלפי הישראלים, אולם ככלל נכונה התמונה שציירו בפני הישראלים בושינגטון. הם הודו, שקיימת במחלקת המדינה מגמה פר-ערבית מובהקת, ואחד ממייצגיה הוא בירוד, אבל טענו, כי נגדו עומד דאלס, שגישתו לסכסוך הישראלי-הערבי מאוזנת למדי, והוא מסכל את פעולותיו החד-צדדיות של בירוד. עוד ציינו, כי דאלס פועל בדרך איטית ובלתי-ישירה, אך יעילה, להשגת מאזן נשק בין ישראל לשכנותיה: הצרפתים כבר החלו לספק לישראל נשק וגם הקנדים יתנו לה מטוסים לבסוף, אם כי הדבר עלול להתעכב. האמריקנים העריכו, שנאצר לא יוכל לתקוף את ישראל בזמן הקרוב, אף אם ירצה בכך, שכן תהליך קליטת הנשק על-ידי צבאו יהיה ממושך הרבה יותר ממה שהם עצמם העריכו מיד לאחר העסקה הצ'כית. על החוקר הישראלי להודות, שהם אכן צדקו. לעומת זאת, שילוח טען ביולי 1956, לאחר שעסקת 'גיאות' (שעליה כנראה לא ידע); כבר החלה, שהאמריקנים 'משלים עצמם', שהישראלים אינם צפויים לסכנה של מתקפה מצד נאצר, אם לא יקבלו את הנשק שהם זקוקים לו, כולל מטוסים.⁹⁴ אין לייחס את הערכתו המוטעית לדיווח לא-נכון שמסרו לו האמריקנים; ישראל לא העבירה לשגרירות בושינגטון כל מידע על עסקת הנשק עם צרפת ובעיקר על התנאים המדיניים שנלוו אליה. הדבר אינו נאמר במפורש במסמכים הנכללים בכרכים שלפנינו, אבל די לקרוא את פרוטוקול פגישת אבן-ראונטרי ב-29 באוקטובר 1956 כדי לעמוד על כך.⁹⁵

לסיכום, קובצי המסמכים האמריקניים מלאים וגרושים חומר חשוב למחקר ההיסטורי. אין לצפות שיכילו את כל תולדות התקופה או שיפטרו את חוקרי התקופה מנסיעה לושינגטון או מעיון שקדני בתיקי גנוך המדינה, בספרות המדעית ובארכיונים של מפלגות ואישים שונים. מכל מקום, בלעדי הקבצים הללו, לא תיכתב ההיסטוריה של תקופה סוערת זו.

The US Embassy to the Department of State, May 21 1958, Archives, 784A/00/5-2158 93

שילוח להרצוג, 7 ביולי 1956, גנוך, 4374/23. 94

FRUS, XVI, p. 825 95